

ÇOCUK VE GENÇLERDE ZORBALIĞA MARUZ KALMANIN PSİKOPATOLOJİ İLE İLİŞKİSİ

The Relationship Between Bullying Victimization and Psychopathology in Children and Adolescents

Selma TURAL HESAPÇIOĞLU

Afiliasyon / Affiliation:

Ankara Yıldırım Beyazıt
Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Çocuk Ergen Ruh Sağlığı ve
Hastalıkları AD. Yenimahalle
Eğitim Araştırma Hastanesi

Sorumlu Yazar /

Correspondence:

Prof. Dr. Selma TURAL
HESAPÇIOĞLU
Posta adresi: Ankara
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Yenimahalle Eğitim Araştırma
Hastanesi
E-posta: selmahesapcioglu@
yahoo.com

Geliş / Received: 06.06.2024

Kabul / Accepted: 05.08.2024

Kongre / Congress:

Bu derleme konusu yazar
tarafından daha önce 28.
Ergen Günleri, "Akran
Zorbalığı" 2 - 4 KASIM 2023
| ESKİŞEHİR'de davetli
konuşmacı olarak sunulmuştur.

Cite as:

Hesapcioglu Tural, S. (2024).
The Relationship Between
Bullying Victimization and
Psychopathology in Children
and Adolescents. Turkish
Medical Journal, 9(2),75-85.

ÖZET

Çocukluk çağında zorbalığa maruz kalmak, zihinsel işlevleri etkileyen, duygusal gelişimi bozan bir psikososyal stres etkenidir. Zorbaliğa maruz kalmanın psikopatoloji ile ilişkisi incelendiğinde, karşımıza konunun iki farklı yönü çıkar. Bunlardan birincisi bireyi zorbalığa uğramaya yatkın hale getirebilme riski olan psikopatolojiler ve ikincisi ise maruz kalınan zorbalıkla ilişkili olarak bireyde ortaya çıkabilen psikopatolojilerdir. Literatür incelendiğinde dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu, karşıt olma karşı gelme bozukluğu, entelektüel yetersizlik, öğrenme bozuklukları ve akademik başarısızlık, Tourette Sendromu, otizm spektrum bozuklukları, depresyon, internet bağımlılığı zorbalığa maruz kalma riskini arttırabileceği bildirilen psikopatolojilerdir. Bunun yanında, depresyon, anksiyete bozuklukları, organik olmayan psikoz, yeme bozuklukları, sınırda kişilik bozukluğu, madde kullanım bozukluğu, tütün bağımlılığı, duygudurum bozuklukları, panik bozukluk, insomnia zorbalık ile ilişkili olarak bireyde ortaya çıkabilen psikopatolojilerin en sık karşılaşılanlarıdır. Başta nörogelişimsel psikopatolojiler olmak üzere bazı bozukluklara sahip çocuk ve ergenler, zorbalığa daha fazla maruz kalabilmektedir. Bu özel grupların düzenli izlenmesi, uğranılabilecek zorbalığın erken fark edilip müdahale edilmesi açısından önem taşımaktadır. Zorbalık aynı zamanda, çocuk ve ergenin ruhsal gelişimini etkileyerek bazen kalıcı olabilen psikopatolojilere yol açabilmekte, yaşam boyu yıkıcı etkiler oluşturabilmektedir. Okullarda akran zorbalığını önlemeye yönelik, sürekliliği olan yapılandırılmış müdahale programlarının bir politika olarak hayata geçirilmesi çocuk ve ergen ruh sağlığının korunmasına yardımcı olarak toplum ruh sağlığının geliştirilmesine en önemli katkıyı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: DEHB, Depresyon, Entelektüel yetersizlik, Otizm spektrum bozukluğu, Zorbalık

ABSTRACT

Being bullied in childhood is a psychosocial stressor that affects mental health and impairs emotional development. When the relationship between exposure to bullying and psychopathology is examined, we encounter two different aspects of the issue. The first of these are psychopathologies that have the risk of predisposition to being bullied, and the second are psychopathologies that may emerge in the children and adolescents in relation to bullying. When the literature is examined, attention deficit hyperactivity disorder, conduct disorder, oppositional defiant disorder, intellectual disability, learning disorders and academic failure, Tourette Syndrome, autism spectrum disorders, depression, and internet addiction are among the psychopathologies reported to increase the risk of bullying victimization. In addition, depression, anxiety disorders, non-organic psychosis, eating disorders, borderline personality disorder, substance use disorder, tobacco addiction, mood disorders, panic disorder, insomnia are the leading psychopathologies that may occur in the individual in relation to bullying victimization. Children and adolescents with especially neurodevelopmental psychopathologies, may be more prone to bullying victimization. Regular monitoring of these special groups is important in terms of early detection and intervention of possible bullying. Bullying can also affect the psychological development of children and adolescents, sometimes leading to permanent psychopathologies and having devastating effects throughout life. Implementing continuous, structured intervention programs as a policy to prevent peer bullying in schools can make the most important contribution to improving community mental health by helping to protect child and adolescent mental health.

Keywords: ADHD, Autism spectrum disorder, Bullying, Depression, Intellectual disability, Victimization

GİRİŞ

Zorbalık çocuk ve gençlerin özellikle okul ortamında karşılaştıkları ve güç dengesizliği olan, tekrarlayan bir şiddet davranışdır (Olweus, 1993; Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2015). Fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, eşyalara zarar verilmesi, hakkında söylenti çıkarılması, cinsel zorbalık, siber zorbalık gibi farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır (Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova 2015; Tural Hesapçioğlu ve ark., 2018). Çocukluk çağında zorbalığa maruz kalmak, zihinsel işlevleri etkileyen, duygusal gelişimi bozan bir psikososyal stres etkenidir (Lee & Vaillancourt, 2023). Lise öğrencilerinin %54.7'si okulda yaşanan zorbalıklardan çok rahatsız olduğunu, %27.7'si okullarında zorbalığın 'çok' ciddi bir sorun olduğunu, %21.3'ü zorbalık yüzünden okula gelmekten korktuklarını belirtmektedir (Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2015). Zorbalığa maruz kalmanın psikopatoloji ile ilişkisi incelendiğinde, karşımıza konunun iki farklı yönü çıkar. Bunlardan birincisi bireyi zorbalığa uğramaya yatkın hale getirebilme riski olan psikopatolojiler ve ikincisi ise maruz kalınan zorbalıkla ilişkili olarak bireyde ortaya çıkabilen psikopatolojilerdir.

ZORBALIĞA MARUZ KALMA RİSKİNİ ARTTIRABİLECEK PSİKOPATOLOJİLER

Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB)

DEHB'de bozukluğun bir parçası olan dürtüsellik, dikkatsizliğin yol açabileceği organizasyon sorunları ve sosyal ortamlarda uyumsuz davranışlar (APA, 2013) bireyleri zorbalığa uğramaya yatkın hale getirebilmektedir. DEHB tanısı olan çocuk ve ergenler, sağlıklı akranlarına göre zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadır (Holmberg ve Hjern, 2008; Gardner ve Gardes, 2015; Örengül ve ark., 2023). Araştırmalar, DEHB'li çocukların çoğunlukla ergenlik döneminde de tanı kriterlerini karşılamaya devam ettiğini ve bu dönemde akademik ve sosyal bozulma yaşadıklarını göstermiştir (Hurtig ve ark., 2007). DEHB'li çocuk ve ergenlerin, normal gelişim gösteren akranlarına göre, özellikle oyun sırasında olduğu gibi, yapılandırılmamış ve denetlenmeyen durumlarda uygunsuz ve dürtüsel davranışlarda bulunma olasılıkları daha

yüksektir ve genellikle akran ilişkilerinin bozulmasına yol açar (Cordier, ve ark., 2010).

DEHB'li çocuklar en iyi arkadaşlarını "eğlence" ve "karşılıklı olarak eğlendiren" biri olarak tanımlarken, tipik olarak gelişmekte olan çocuklar en iyi arkadaşlarını "duygusal destek" ve "güvenlik duygusu" sağlayan biri olarak tanımlamaktadır (Heiman, 2005). Bu nedenle, DEHB'li çocukların, arkadaşlıklarında değer verdiği özellikler, akran gruplarının değer verdiği özelliklerle çatışabilir ve karşılıklı olarak tatmin edici arkadaşlıklar geliştirme olasılığının azalmasına yol açabilir (Gardner & Gardes, 2015). DEHB tanısı konmuş, yaşları 6-11 arasındaki çocuklarda zorbalığa uğrama sıklığı %15.2, 12-17 arasındaki ergenlerde %21.5'tir (Iyanda, 2021). Bir araştırmada, DEHB bulunan çocukların, bulunmayanlara göre sık olarak zorbalığa maruz kalma riski 10.8 kat daha fazla saptanmıştır (Holmberg ve Hjern, 2008). Aynı zamanda DEHB tanısı olup metilfenidat almayan çocuk ve ergenlerin zorbalığa uğrama riskinin, alanlara göre daha yüksek olduğu da gösterilmiştir. Tedavi almayan DEHB'li çocuklar, alanlara oranla daha fazla fiziksel zorbalık, sosyal izolasyon, eşyalarına zarar verilmesi ve cinsel zorbalığa uğradıklarını bildirmişlerdir (Tural Hesapçioğlu ve Kandemir, 2020).

Davranım Bozukluğu (DB) ve Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu (KKB)

Davranım bozukluğu gelişiminde hem genetik hem de çevresel faktörler etkilidir (APA, 2013). Çocukluk döneminde şiddete maruz kalmak ya da şahit olmak kişideki saldırganlık eğilimini arttırabilmektedir (Tural Hesapçioğlu ve Altıparmak, 2015). Yaş ortalaması 8.15 olan çocukların altı yıl izlendiği uzunlamasına bir çalışmada daha önce zorbalığa maruz kalan çocukların, özellikle depresyon, KKB ve DB tanılarının olması, yeniden aynı şekilde zorbalığa maruz kalma (re-victimization) ile ilişkili bulunmuştur (Zhang ve ark., 2021).

Entelektüel Yetersizlik

Entelektüel yetersizlik (EY), bireyin zihinsel ve uyumsal alanlarda yaşından beklenen gelişimi gösterememesi ile karakterizedir (APA, 2013). EY bu-

lunan çocuk ve gençlerde zorbalığa maruz kalma sıklığı incelendiğinde farklı sonuçlar veren araştırmalara rastlanmaktadır. Farklı araştırmalarda EY bulunan öğrencilerin %1.6-62.2'sinin zorbalığa maruz kaldıkları bildirilmiştir (Rose & Monda-Amaya, 2012; Christensen ve ark., 2012; Iyanda, 2021). Bu farklılık, çalışılan örnekleme ve ölçme araçlarına bağlı olabilir. Iyanda (2021) araştırmasında 6-11 yaş arasında EY bulunan çocuklarda zorbalığa maruz kalma sıklığını %1.2, 12-17 yaş arasında ise %2.1 olarak bildirmiştir. Bu nispeten düşük oranlar ailelerin, entelektüel yetersizliği olan çocuklarını daha fazla koruma eğiliminde olabilecekleri ve daha fazla vakit ayırıyor olabilmeleri ile de açıklanabilir. Çocuk koruma sistemine dahil edilmiş, EY bulunan gençlerin incelendiği bir araştırmada cinsel zorbalığa uğrama sıklığı %2.5 olarak saptanmıştır (Carrellas ve ark., 2021). Down Sendromu (DS) bulunan ergenlerle yapılan bir araştırmada hem açık hem de ilişkisel zorbalığa, tipik gelişim gösteren kişilere göre daha fazla maruz kaldıklarını, nispeten iyi dil/iletişim becerilerine sahip olmanın zorbalığa maruz kalmalarında (özellikle ilişkisel zorbalık) koruyucu faktörler olabileceği bildirilmiştir (Reardanz ve ark., 2019). EY'li bireylerde zorbalığa maruz kalmak depresyon ve anksiyete riskini 2.3 kat arttırmaktadır (Whitney ve ark., 2019). EY bireylerin en sık sözel zorbalık (%50-70) ve dışlanma (%38-50) şeklinde zorbalığa maruz kaldığı bildirilmiştir (Maiano ve ark., 2016; Chiu ve ark., 2017).

Asperger sendromu (AS), entelektüel yetersizlik ve tipik gelişen akranlarının incelendiği bir çalışmada AS ya da EY bulunanların telefonları bulunmasına rağmen, akran iletişimi için daha az ve kısa süreli kullandıkları bildirilmiştir. Bilgisayarı olanlar da daha çok solitary oynamak için kullandıklarını belirtmiştir. AS ya da EY bulunanların anlamlı olarak daha az sosyal medya kullanıcısı oldukları, anlık iletişim uygulamasının AS gençler tarafından anlamlı olarak daha az kullanıldığı, siber zorbalığa uğrama sıklığı en yüksek olan grubun EY olduğu saptanmıştır. Herhangi bir türde siber zorbalığa maruz kalan katılımcıların sıklığı AS'li grupta %51,6, EY grupta %64,4 ve karşılaştırma grubunda %62,9'dur, ancak aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. AS'li grupta en sık karşılaşılan siber zorbalık şekli, cep telefonundan sessiz aramalar alma

(%38,7), sosyal medyada dalga geçilmesi (%22,6) ve çevrimiçi dışlanma (%16) olarak bildirilmiştir. EY grubunda ise en sık siber zorbalığa uğrama şekilleri sessiz aramalar alma (%41.4), aşağılayıcı SMS ya da anlık iletişim mesajı (%24.4) ve çevrimiçi dışlanma (%22.2) olarak saptanmıştır (Begara Iglesias ve ark., 2019).

Öğrenme Bozuklukları ve Akademik Başarı

Zorbalığa maruz kalma sıklığı öğrenme bozukluğu bulunan çocuklarda %9.7, ergenlerde ise %14.2 olarak bildirilmiştir (Iyanda, 2021). Tural Hesapçioğlu ve Tural tarafından yapılan bir araştırmada (2018) daha düşük giriş puanı ile öğrenci alan okulların öğrencileri arasında zorbalığa maruz kalma ve zorba-kurban olma anlamlı olarak daha sık saptanmıştır. Düşük puanla ya da puansız olarak öğrenci alan liselerde öğrencilerin zorbalık döngüsüne girme riski 2.1 kat artmış olarak saptanmıştır (Tural Hesapçioğlu ve Tural, 2018).

Tourette Sendromu

Yaşları 6-17 arasındaki çocuk ve ergenleri kapsayan (N=51001), verileri 2016-2017 yıllarında toplanan Ulusal Çocuk Sağlığı Araştırması'nda (NSCH) ailelerin bildirdiği TS oranı %0.3'tür ve bu kişilerin %83.2'si komorbid bozukluğa da sahiptir. TS bulunan çocukların %56.1'i zorbalığa uğradıklarını bildirmişlerdir. TS bulunmayan akranlarına göre zorbalığa uğrama riskleri 2.6 kat daha yüksek saptanmıştır (Charania ve ark., 2022). 10-17 yaş arası gençlerde yapılan daha eski bir araştırmada 211 gençten alınan bilgiler doğrultusunda zorbalığa uğrama sıklığı %26 olarak bildirilmiştir. Zorbalığa maruz kalma, daha yüksek tik sıklığı, karmaşıklığı ve ciddiyeti, öfke patlamaları, içe yönelim belirtileri ve daha düşük yaşam kalitesi ile ilişkili bulunmuştur (Zinner ve ark., 2012). Iyanda ise Tourette sendromunda (TS) zorbalığa uğrama sıklığını %0.5 olarak bildirmiştir (Iyanda, 2021).

Otizm Spektrum Bozuklukları (OSB)

OSB bulunan çocuk ve ergenlerde zorbalığa maruz kalma sıklığı %4.6 olarak bildirilmiştir (Iyanda, 2021). EY bulunmayan OSB tanısı konmuş 219 er-

gen ile yapılan bir araştırmada %61.6'sının okulda zorbalığa maruz kaldığı bildirilmiştir. Okulda zorbalığa maruz kalan OSB gençlerin otizm ile ilişkili sosyal bozulma, dikkatsizlik, hiperaktivite ve dürtüsellik, karşıt olma, depresyon ve anksiyete belirtili puanları anlamlı olarak zorbalığa maruz kalmayanlardan daha yüksek saptanmıştır (Liu ve ark., 2022). OSB, EY ve normal gelişen bireylerin iki yıl boyunca izlendiği bir araştırmada OSB bireylerin 13 yaşında daha fazla zorbalığa uğradığı ve 2 yıl sonra da bu oranın düşmesine karşın, şiddetli zorbalığa maruz kalma sıklığının değişmediği bildirilmiştir (Tipton-Fisler ve ark., 2018).

Liu ve arkadaşları, EY bulunmayan OSB tanısı konmuş ergenler ile yapılan araştırmalarında %14.6'sının siber zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir (Liu ve ark., 2022). Araştırdıkları bu popülasyonda, siber zorbalığa maruz kalan OSB bireylerin yaşlarının anlamlı olarak kalmayanlardan daha yüksek olduğu, karşı gelme, depresyon ve anksiyete belirtili şiddetlerinin daha yüksek olduğu, benlik saygılarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Ayrıca siber zorbalığa maruz kalan OSB gençlerde özkıyım düşüncesi sıklığı da anlamlı olarak daha fazla saptanmıştır (Liu ve ark., 2022). Tayvan'da 9-14 yaş arası gençlerde yapılan bir çalışmada Sosyal Yanıtlayıcılık Ölçeği ile ölçülen otistik özellikler ile siber zorbalığa uğrama arasında pozitif korelasyon olduğu görülmüştür. Bu çalışmada otistik özellikler ile siber zorbalık mağdurları ve zorba-kurbanlar arasındaki ilişkilere, cinsiyet ve yaştan bağımsız olarak okuldaki işlev bozuklukları ve hiperaktivite/dürtüsellığın (yalnızca zorba-kurbanlar için) aracılık ettiği görülmüştür (Lin ve ark., 2023).

Depresyon

Depresyonla ilişkili belirtilerin ve davranışların kişilerarası işlevselliği bozduğunu öne süren araştırma ve teoriler mevcuttur (Joiner & Coyne 1999; Rudolph ve ark., 2008). Ülkemizde lise öğrencilerinde 1173 öğrenci ile yapılan bir araştırmada zorbalığa maruz kaldığını bildirenlerin depresif belirtili skorları anlamlı olarak uğramamış olanlardan yüksek bulunmuştur. Zorbalığa maruz kalan bu gençler daha düşük benlik saygısı ve daha fazla özkıyım düşüncesi bildirmiştir (Tural Hesapcioglu, ve ark.,

2018). Bu çalışmada yaş, kadın cinsiyet, düşük benlik saygısı, zorbalığa maruz kalma ve başkalarına zorbalık yapma daha yüksek depresif belirtili puanı ile ilişkili saptanmıştır. Bu kesitsel çalışmaların yanında yapılan uzunlamasına çalışmalarda depresif belirtilerin, ileride akranlarla ilişki kalitesinde azalma meydana getirdiği gösterilmiştir (Konac ve ark., 2021). Oppenheimer ve Hankin 2011'de yayımlanan çalışmalarında depresif belirtilerin, zaman içinde akran ilişkilerinde hem olumsuz niteliklerde artış hem de olumlu niteliklerde azalmaya yol açtığını göstermişlerdir. Depresif belirtilerin akran ilişki kalitesi üzerindeki bu olumsuz etkisi hem kızlar hem de erkekler için geçerlidir ve aynı zamanda orta ve geç ergenliği etkilemektedir. Araştırmanın bulguları depresif semptomların, yüksek kaliteli akran ilişkilerinin oluşumunu olumsuz etkilediğini, dolayısıyla disforik ergenlerin ilişkilerinin daha az olumlu (örneğin yakınlık, destek) ve daha fazla olumsuz (örneğin çatışma ve düşmanlık) özellik taşıdığını göstermiştir. Rudolph ve ark. (2008), 3. ve 6. sınıf öğrencileri arasında depresif belirtilerin kızlarda kötü ilişki kalitesini yordadığını, ancak erkeklerde böyle olmadığını bildirmiştir. Geç ergenlik döneminde ise depresif belirtilerin kız ve erkek çocuklar için kaliteli ilişkiler kurma açısından aynı derecede yıkıcı olması mümkündür, çünkü ergenlik döneminde akranların her iki cinsiyet için de önemi artar (Buhrmester, 1990). Oppenheimer ve Hankin'in (2011) çalışmasında düşük akran ilişki kalitesi, sonradan ortaya çıkacak depresyon ile ilişkili görülmemiş ve ancak başka risk faktörlerinin moderatör etkileri ile bu ilişkinin kurulabileceği belirtilmiştir.

İnternet Bağımlılığı

Geleneksel zorbalık ve internet bağımlılığının incelendiği bir araştırmada, internet bağımlılığı olan ergenlerde olmayanlara göre zorbalığa uğrama ve zorbalık döngüsüne girme sıklığı anlamlı olarak daha yüksek saptanmıştır (Tural Hesapçıoğlu ve Yeşilova, 2020). İnternet bağımlılığı saptanan gençler arasında en sık uğranan zorbalık şekli cinsel zorbalık olarak bildirilmiştir. Bunu ilişkisel zorbalık şekilleri takip etmektedir. Zorba-kurban olmak internet bağımlılığı olma riskini 1.6 kat arttırmaktadır.

Anksiyete Bozuklukları

Anksiyete bozuklukları, hem zorbalığa yatkınlık ortaya çıkararak hem de zorbalık sonucu ortaya çıkabilen bozukluklar arasındadır (Cook ve ark., 2010; Zhang ve ark. 2021). Musicaro ve arkadaşları (2024) anksiyete bozukluğu nedeniyle takip edilen 220 genci incelemiş ve %50'sinin zorbalığa karıştıklarını bildirmiştir. "Anksiyöz zorbalılar" terimi ilk kez Olweus (1978) tarafından kullanılmış ve sonraki çalışmalar da böyle bir grubun varlığını desteklemiştir (Lane, 1989; Giavrimis, 2020).

Zorbalık yapma ve kurban olmanın farklı şekillerinin incelendiği bir çalışmada, zorba olmanın da kurban olmanın da anksiyete düzeyi ile yüksek korelasyona sahip olduğu görülmüştür (Tural Hesapçioğlu & Ercan; 2017).

MARUZ KALINAN ZORBALIK İLE İLİŞKİLİ OLARAK ORTAYA ÇIKABİLECEK PSİKOPATOLOJİLER

Depresyon ve Özkıyım Düşüncesi

Depresyonu olan çocuk ve gençlerde özkıyım düşüncesi nadir değildir. Ülkemizde bir araştırmada lise öğrencileri arasında intihar düşüncesinin varlığını yordayan değişkenler incelenmiştir. Zorbalık mağduru olmak, intihar düşüncesine sahip olma riskini %45 (olasılık oranı (OR)=1,447) artırmaktadır (Tural Hesapçioğlu ve ark., 2018). Başka bir araştırmada fiziksel, sözel, sosyal izolasyon şeklinde, eşyalarına zarar verilerek, hakkında dedikodu yayılarak ve cinsel olarak yapılan zorbalıklar ayrı ayrı, daha fazla anksiyete, depresif belirti, düşük benlik saygısı, somatizasyon ve hostilite ile ilişkili bulunmuştur (Tural Hesapçioğlu ve Altıparmak, 2015). Zorbalığa uğrama ile depresif belirti şiddeti arasındaki ilişkinin yönü, yani hangisinin neden hangisinin sonuç olduğu konusunda araştırmalar da literatürde mevcuttur. Konac ve arkadaşları depresyon ve anksiyete arasında köprü belirtileri ve bu iki bozukluk arasında bu belirti-düzeyindeki ilişkiyi açıklayabilmek için risk ve koruyucu faktörleri incelemişlerdir (Konac ve ark., 2021). Buna göre yaygın anksiyete bozukluğu (YAB) endişe belirtisi olan "gelecek kaygısı"

ve depresyon belirtisi olan "yorgun hissetme", Adım 1'de doğrudan ilişkilendirilmiştir, ancak Adım 2'de akran ilişkileri sorunları yoluyla ilişkilendirilmiştir. Buna göre akran ilişkileri sorunlarının depresyon ve YAB endişe belirtilerinin ortak nedeni olabilmesi mümkündür veya bu semptomlar arasındaki ilişkileri akran sorunları kolaylaştırmaktadır (Konac ve ark., 2021). Tersine, daha şiddetli depresyon/anksiyete belirtileri nedeniyle akran sorunları yaşamak da aynı derecede olasıdır.

Sınırdaki Kişilik Bozukluğu

Sınırdaki kişilik bozukluğu (SKB), belirtileri erken ergenlik döneminde başlayan, içselleştirme ve dışsallaştırma belirtilerinin de eşlik ettiği ancak sorunların bu belirtilerle açıklanamadığı ciddi bir bozukluktur (Gupta ve ark. 2023). Ergenlik, duygusal dürtünün daha yüksek olduğu çalkantılı bir dönemdir ve SKB özelliklerinin bu dönemde görülmesi normaldir, bu nedenle konulan klinik teşhis istikrarlı olmayabilir. Wolke ve ark. (2012) 6050 anne ve çocukları ile yaptıkları uzunlamasına izlem çalışmasında akran zorbalığının, açık veya ilişkisel olarak, 11,8 yaşında SKB semptomlarının erken başlamasına katkıda bulunduğunu, ergenlerin kendi bildirimlerine göre 2.82 kat, anne bildirimlerine göre 2.43 kat artmış risk olduğunu bildirmiştir (Wolke ve ark. 2012). Antila ve ark. Finlandiya'da 2001-2006 yılları arasında, 13-17 yaş arası (15.5±1.3) 508 yatan ergen (300 kız) hastayı 5.5-12 yıl arasında kişilik bozukluğu açısından 2012'nin sonuna kadar izlediği çalışmalarında, olgularını erken erişkinlik döneminde yeniden değerlendirmiş ve zorbalığa maruz kalan kadınlarda SKB gelişme riskinin dört kat arttığını bildirmiştir (Antila ve ark. 2017).

Tüm bu çalışmalar, akranlar tarafından zorbalığa maruz kalmak ile geç çocukluk veya ergenlik döneminde SKB gelişimi arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Öğretmenler, ebeveynler ve klinisyenler, özellikle kadınlar arasındaki zorbalığı ele almalıdırlar. Okul düzeyinde zorbalığa karşı programlar oluşturulması ve zorbalığa karşı yasaların sıkı bir şekilde uygulanması özellikle yararlı olabilir.

Organik Olmayan Psikoz

Gençlerde psikotik yaşantıların sonradan psikotik bozukluk gelişiminde bir risk faktörü olduğu bilinmektedir. Zorbalığa maruz kalma miktarı, nevrotik kişilik özelliğinin kısmen aracılık ettiği psikotik deneyimlerle ilişkili bulunmuştur (Chen & Touloupoulou, 2022). Stanyon ve ark. (2022) ergen kohort çalışmasının uzunlamasına verilerini kullanarak zorbalığa maruz kalmanın otistik özellikler ve psikotik yaşantılar arasındaki ilişkide indirekt olarak etkili olduğunu bildirmişlerdir. Morgan ve ark. (2020) ilk epizod psikotik bozukluğu olan gençlerde yaptıkları çalışmalarında, özellikle ilk kez ergenlik döneminde karşılaşılan zorbalık ile psikotik bozukluk gelişimi arasında güçlü bir ilişki saptamışlardır.

Madde kullanım bozukluğu

Salmon ve ark. (2023) yüksek sözel/sosyal zorbalık mağduriyetinin, ergenlerde madde kullanımı olasılığını arttırdığını bildirmişlerdir. (AOR: 2,06-3,61). Lee ve ark. (2023) 12-18 yaş arası ergenlerin uzunlamasına izlendiği çalışmasında zorbalığa maruz kalmanın sigara kullanımı, esrar kullanımı ve suç faaliyeti risklerini artırdığını göstermiştir. Cinsiyet ve ırk/etnik köken, zorbalığa maruz kalmanın alkol kullanımı ve aşırı alkol tüketimi üzerindeki etkisine aracılık etmektedir. Zorbalığa maruz kalmanın kadınlarda alkol kullanımı üzerindeki etkisinin erkeklerle göre daha güçlü olduğu saptanmıştır.

Yeme Bozuklukları

Akranlarla ilişkilerin kiloyla ilgili davranışları etkilediği bulunmuştur ve zorbalığa maruz kalma, ergenler arasında kilo ve beden imajı kaygılarıyla ilişkilendirilmiştir (Ali ve ark. 2011, D'Anna ve ark., 2022). Çok merkezli, 39 ülkenin katıldığı okul tabanlı bir araştırmada, kilo durumu kronik zorbalık mağduriyeti ile ilişkili bulunmuştur. Bu ilişki hem çok zayıf hem kilolu hem de obez olma için anlamlı saptanmıştır (Lian ve ark. 2018). Bu durum, yeme bozukluklarının psikolojik stres ile ilişkili olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

İnsomnia

Akran zorbalığına maruz kalmak çocuk ve gençlerde insomnia ile ilişkili bulunmuştur (Sharma ve ark., 2017). Bu etki özellikle aktivitelerden dışlanan öğrencilerde daha belirgindir. İnsomnia ve yalnızlık, ergenlerdeki psikolojik sıkıntının iki göstergesidir; bunlar, intihar ve diğer sağlık riski taşıyan davranışlarla ve kötü sağlık sonuçlarıyla önemli ölçüde ilişkilidir (Stickey ve ark., 2016). Ayda üçten fazla akran zorbalığına uğrayanlarda insomnia riski, uğramayanlara göre 3.49 kat artmıştır (Sharma ve ark. 2017).

Diğer taraftan siber zorbalığa maruz kalan gençlerin daha fazla insomnia belirtileri sergiledikleri gösterilmiştir. Sublinik psikotik semptomlar yaşayan, siber zorbalığa uğramış bireylere yönelik tedavi planlanırken, uykusuzluk ve stresin mediatör olduğunu unutmamak, uykusuzluğa yönelik önlemler geliştirmek gerekir (Fekih-Romdhane ve ark., 2023).

Anksiyete Bozuklukları

Zorbalığa uğrayan çocuklarda, akranlarına göre anksiyete bozukluğu tanısı konulma olasılığını 1.56 kat arttırdığı saptanmıştır (Jadambaa et al., 2019). Son 30 yılda, zorbalığa uğrama ile ilişkili kaygı bozukluklarının oluşturduğu engelliliğin anlamlı şekilde arttığı görülmüştür (Hong ve ark. 2022). Zorbalığa maruz kalma, çocuk ya da gençte yoğun olumsuz duygular ortaya çıkarır ve duygusal tepkileri etkili bir şekilde yönetme becerilerini etkileyebilir, bu da kaygı ve depresyon gibi içselleştirilmiş sorunların gelişiminin zemin hazırlar (Adrian et al., 2019). Maruz kalınan stress, inflamatuvar süreçleri tetikleyebilir ve bu da sonraki yıllarda kaygı gelişimini arttırabilir (Lereya et al., 2015).

Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)

Akran zorbalığının özellikle fiziksel ve cinsel formları çocukta TSSB gelişimi ile ilişkili bulunmuştur (Damra ve ark. 2023). Uzunlamasına bir araştırmada, akran zorbalığına maruz kalmanın, yıllar içinde TSSB belirtilerinde değişikliğin yordayıcılarından biri olduğu saptanmıştır (Yang ve ark. 2023).

Sonuç ve Öneriler

Akran zorbalığına maruz kalma, çocuk ve ergenin yaşamında önemli psikopatolojiler ile ilişkilidir. Çocuk ya da gencin sahip olduğu bir ruhsal patoloji onu zorbalığa maruz kalmaya daha yatkın hale getirebilir. Bu nedenle başta nörogelişimsel patolojiler olmak üzere psikiyatrik bozuklukların erken tanınip uygun tedavi yaklaşımlarının planlanması, çocuğun maruz kalma potansiyeli olan zorbalık riskinin de azalmasına yardımcı olabilir.

Diğer yandan akran zorbalığı kurbanı olmak da çocuk ve ergende ruhsal patolojilerin ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu noktada koruyucu ruh sağlığı tedbirlerinin devreye girmesi, çocuk ve gencin uzun dönemde ruh sağlığının korunmasında etkili olarak, toplum ruh sağlığının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu amaçla geliştirilen zorbalık için okul müdahale çalışmalarının ülke genelinde ve daha okul öncesinden başlayacak şekilde uygulanması, okulda akran zorbalığının önlenmesini sağlarken çocukların ve gençlerin daha güvenli gelişmelerine de imkân sağlayacaktır.

Zorbalığa uğradığı fark edilen çocuk ya da gencin çocuk ergen psikiyatristlerine yönlendirilerek uygun tedavi yaklaşımlarına ulaşmasının sağlanması, gelişme potansiyeli olan psikiyatrik bozuklukların çocuk ya da gencin yaşamında uzun süreli yıkıcı etkilere yol açmasını engelleyebilir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu makalenin yazarlığı için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, arasında herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını bildirmektedir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Adrian, M., Jenness, J. L., Kuehn, K. S., Smith, M. R., & McLaughlin, K. A. (2019). Emotion regulation processes linking peer victimization to anxiety and depression symptoms in adolescence. *Development and psychopathology*, 31(3), 999–1009.
- Ali, M. M., Amialchuk, A., & Heiland, F. W. (2011). Weight-related behavior among adolescents: the role of peer effects. *PloS one*, 6(6), e21179.
- American Psychiatric Association. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing. 2013
- Antila, H., Arola, R., Hakko, H. et al. (2017) Bullying involvement in relation to personality disorders: a prospective follow-up of 508 inpatient adolescents. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 26, 779–789.
- Begara Iglesias, O., Gómez Sánchez, L. E., & Alcedo Rodríguez, M. A. (2019). Do young people with sperger syndrome or intellectual disability use social media and are they cyberbullied or cyberbullies in the same way as their peers?. *Psicothema*, 31(1), 30–37.
- Buhrmester D. (1990). Intimacy of friendship, interpersonal competence, and adjustment during preadolescence and adolescence. *Child development*, 61(4), 1101–1111.
- Carrellas, A., Resko, S. M., & Day, A. G. (2021). Sexual victimization and intellectual disabilities among child welfare involved youth. *Child Abuse & Neglect*, 115, 104986.
- Charania, S. N., Danielson, M. L., Claussen, A. H., et al. (2022). Bullying victimization and perpetration among US children with and without Tourette syndrome. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 43(1), 23-31.
- Chen, L. H., & Touloupoulou, T. (2022). Pathways linking school bullying and psychotic experiences: Multiple mediation analysis in Chinese adolescents and young adults. *Frontiers in psychiatry*, 13, 1007348.
- Chiu, Y. L., Kao, S., Tou, S. W., et al. (2017). Effect of personal characteristics, victimization types, and family-and school-related factors on psychological distress in adolescents with intellectual disabilities. *Psychiatry research*, 248, 48-55.
- Christensen, L. L., Fraynt, R. J., Neece, C. L., et al. (2012). Bullying adolescents with intellectual disability. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 5(1), 49–65
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School psychology quarterly*, 25(2), 65.
- Cordier, R., Bundy, A., Hocking, C., & Einfeld, S. (2010). Comparison of play with children with attention-deficit/hyperactivity disorder by subtypes. *Australian Occupational Therapy Journal*, 57, 137-145.
- Damra, J. K., Akour, M. M., & Ghbari, T. A. (2023). The relationship between peer bullying and PTSS in refugee schoolchildren. *Psychological trauma : theory, research, practice and policy*, 15(7), 1128–1135.
- D’Anna, G., Lazzaretto, M., Castellini, G., et al. (2022). Risk of eating disorders in a representative sample of Italian adolescents: prevalence and association with self-reported interpersonal factors. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 27(2), 701-708.
- Fekih-Romdhane, F., Stambouli, M., Malaeb, D., et al. (2023). Insomnia and distress as mediators on the relationship from cyber-victimization to self-reported psychotic experiences: a binational study from Tunisia and Lebanon. *BMC psychiatry*, 23(1), 524.
- Giavrimis, P. E. (2020). School bulling. Teacher interpretation schemes and conceptualizations. *International Journal of Sociology of Education*, 9(3), 325-347.
- Gardner, D. M., & Gerdes, A. C. (2015). A review of peer relationships and friendships in youth with ADHD. *Journal of attention disorders*, 19(10), 844-855.
- Gupta, N., Gupta, M., Madabushi, J. S., et al.. (2023). Integrating psychosocial risks with emerging evidence for borderline personality disorders in adolescence: An update for clinicians. *Cureus*, 15(6).

- Heiman T. (2005) An Examination of Peer Relationships of Children With and Without Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *School Psychology International*, 26, 330-339.
- Holmberg, K., & Hjern, A. (2008). Bullying and attention-deficit–hyperactivity disorder in 10-year-olds in a Swedish community. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 50(2), 134-138.
- Hong, C., Liu, Z., Gao, L., et al. (2022). Global trends and regional differences in the burden of anxiety disorders and major depressive disorder attributed to bullying victimization in 204 countries and territories, 1999-2019: an analysis of the Global Burden of Disease Study. *Epidemiology and psychiatric sciences*, 31, e85.
- Hurtig, T., Ebeling, H., Taanila, A., et al. (2007). ADHD symptoms and subtypes: Relationship between childhood and adolescent symptoms. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46, 1605-1613.
- Iyda, A. E. (2021) Bullying Victimization of Children with Mental, Emotional, and Developmental or Behavioral (MEDB) Disorders in the United States. *J Child Adolesc Trauma* .15(2), 221-233.
- Jadambaa, A., Thomas, H. J., Scott, J. G., et al. (2019). The contribution of bullying victimisation to the burden of anxiety and depressive disorders in Australia. *Epidemiology and psychiatric sciences*, 29, e54.
- Joiner, T. E., & Coyne, J. C. (1999). The interactional nature of depression: Advances in interpersonal approaches (pp. xiv-423). American Psychological Association.
- Konac, D., Young, K. S., Lau, J., et al. (2021). Comorbidity Between Depression and Anxiety in Adolescents: Bridge Symptoms and Relevance of Risk and Protective Factors. *Journal of psychopathology and behavioral assessment*, 43(3), 583–596.
- Lane, D.A. (1989). Bullying in school: The need for an integrated approach. *School Psychology International*, 10(3), 211-215.
- Lee, K. S., & Vaillancourt, T. (2023). Trajectories, comorbidity, and risk factors for adolescent disordered eating and borderline personality disorder features. *Development and Psychopathology*, 1-12.
- Lereya, S. T., Copeland, W. E., Costello, E. J., et al. (2015). Adult mental health consequences of peer bullying and maltreatment in childhood: two cohorts in two countries. *The lancet. Psychiatry*, 2(6), 524–531.
- Lian, Q., Su, Q., Li, R., et al. (2018). The association between chronic bullying victimization with weight status and body self-image: a cross-national study in 39 countries. *Peer J*, 6, e4330.
- Lin, H. T., Tai, Y. M., & Gau, S. S. F. (2023). Autistic traits and cyberbullying involvement mediated by psychopathologies and school functions in a nationally representative child sample. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 26(9), 706-716.
- Liu, T. L., Wang, P. W., Hsiao, R. C., et al. (2022). Multiple types of harassment victimization in adolescents with autism spectrum disorder: Related factors and effects on mental health problems. *Journal of the Formosan Medical Association*, 121(11), 2161-2171.
- Maiano, C., Aime, A., Salvat, M. C., et al. (2016). Prevalence and correlates of bullying perpetration and victimization among school-aged youth with intellectual disabilities: A systematic review. *Research in developmental disabilities*, 49, 181-195.
- Morgan, C., Gayer-Anderson, C., Beards, S., et al. (2020). Threat, hostility and violence in childhood and later psychotic disorder: population-based case–control study. *The British Journal of Psychiatry*, 217(4), 575-582.
- Olweus, D. (1978). Aggression in the schools: Bullies and whipping boys. Hemisphere.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at schools: What we know and what we can do?* Cambridge, MA: Blackwell, p.19.
- Oppenheimer, C. W., & Hankin, B. L. (2011). Relationship quality and depressive symptoms among adolescents: a short-term multiwave investigation of longitudinal, reciprocal associations. *Journal of clinical child and adolescent psychology* 53, 40(3), 486–493.
- Orengul, A. C., Meral, Y., Goker, H., et al. (2023). Peer victimization in preadolescent children with ADHD:

- a controlled follow-up study. *Journal of Pediatric Health Care*, 37(6), 636-642.
- Pearce, J. (2002). What can be done about the bully. *Bullying a practical guide to coping for schools*, 74-91.
- Reardanz, J., Conners, F. A., McDonald, K. L., et al. (2020). Peer victimization and communication skills in adolescents with Down syndrome: Preliminary findings. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50, 349-355.
- Rose, C. A., & Monda-Amaya, L. E. (2012). Bullying and victimization among students with disabilities: Effective strategies for classroom teachers. *Intervention in School and Clinic*, 48(2), 99-107.
- Rudolph, K. D., Flynn, M., & Abaied, J. L. (2008). A developmental perspective on interpersonal theories of youth depression. In: Abela, JRZ.; Hankin, BL., editors. *Handbook of depression in children and Adolescents*. New York, NY: Guilford Press, 79-102.
- Salmon, S., Chartier, M., Roos, L. E., et al. (2023). Typologies of child maltreatment and peer victimization and the associations with adolescent substance use: A latent class analysis. *Child Abuse & Neglect*, 140, 106177.
- Sanders, C. E. (2004). What is bullying?. In *Bullying Academic Press* (pp. 1-16).
- Sharma, B., Lee, T. H., & Nam, E. W. (2017). Loneliness, insomnia and suicidal behavior among school-going adolescents in western pacific island countries: role of violence and injury. *International journal of environmental research and public health*, 14(7), 791.
- Stanyon, D., Yamasaki, S., Ando, S., et al. (2022). The role of bullying victimization in the pathway between autistic traits and psychotic experiences in adolescence: data from the Tokyo Teen Cohort study. *Schizophrenia Research*, 239, 111-115.
- Stickley, A., Koyanagi, A., Kuposov, R., et al. (2016). Loneliness and its association with psychological and somatic health problems among Czech, Russian and US adolescents. *BMC psychiatry*, 16, 1-11.
- Tipton-Fisler, L. A., Rodriguez, G., Zeedyk, S. M., et al. (2018). Stability of bullying and internalizing problems among adolescents with ASD, ID, or typical development. *Research in developmental disabilities*, 80, 131-141.
- Tural Hesapcioglu, S. T., & Yesilova, H. (2015). Feelings, thoughts and attitudes of high school students toward school bullying and the bullies/Lise ogrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(4), 284-294.
- Tural Hesapcioglu, S. Yesilova Meraler, H. and Ercan, F. (2018). Bullying in schools and its relation with depressive symptoms, self-esteem, and suicidal ideation in adolescents. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(2), 210-216.
- Tural Hesapcioglu, S., & Ercan, F. (2017). Traditional and cyberbullying co-occurrence and its relationship to psychiatric symptoms. *Pediatrics international: official journal of the Japan Pediatric Society*, 59(1), 16-22.
- Tural Hesapcioglu, S., & Yeşilova, H. (2020). Internet addiction prevalence in youths and its relation with depressive symptoms, self-esteem, and bullying. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 1(5), 483-490.
- Tural Hesapcioglu, S., Altıparmak, F. (2015) Çocuklukta yaşanan ya da şahit olunan aile içi şiddet: depresif belirtiler, benlik saygısı ve saldırganlık üzerine etkileri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 22:5-16.
- Tural Hesapcioglu, S., Kandemir, G. (2020) Association of methylphenidate use and traditional and cyberbullying in adolescents with ADHD. *Pediatr Int.*,62:725-735.
- Tural Hesapcioglu, S., Tural, M. K. (2018) Prevalence of peer bullying in secondary education and its relation with high school entrance scores. *Dusunen Adam*, 31:347-355.
- Yang, X., Zhen, R., Liu, Z., Wu, X., Xu, Y., Ma, R., & Zhou, X. (2023). Bullying Victimization and Comorbid Patterns of PTSD and Depressive Symptoms in Adolescents: Random Intercept Latent Transition Analysis. *Journal of youth and adolescence*, 52(11), 2314-2327.
- Whitney, D. G., Shapiro, D. N., Peterson, M. D., et al. (2019). Factors associated with depression and anxiety in children with intellectual disabilities. *Journal of intellectual disability research*, 63(5), 408-417.

- Wolke, D., Schreier, A., Zanarini, M.C. et al. (2012), Bullied by peers in childhood and borderline personality symptoms at 11 years of age: A prospective study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53: 846-855
- Zhang, L., Fang, J., Zhang, D., et al. (2021). Poly-victimization and psychopathological symptoms in adolescence: Examining the potential buffering effect of positive childhood experiences. *Journal of affective disorders*, 282, 1308-1314.
- Zhang, S., Hong, J. S., Garthe, R. C., Espelage, D. L., & Schacter, H. L. (2021). Parental stress and adolescent bullying perpetration and victimization: The mediating role of adolescent anxiety and family resilience. *Journal of affective disorders*, 290, 284-291.
- Zinner, S. H., Conelea, C. A., Glew, G. M., et al. (2012). Peer victimization in youth with Tourette syndrome and other chronic tic disorders. *Child psychiatry and human development*, 43(1), 124–136.